

PROSTOWAĆ (27) *vb impf*

Oba o oraz a jasne.

inf prostować (6). ◇ *praes 1 sg* prostuję (2). ◇ *2 sg* prostujesz (1). ◇ *3 sg* prostuje (1). ◇ *1 pl* prostuj(e)my (1). ◇ *3 pl* prostują (4). ◇ *praet 3 sg m* prostował (2). *f* prostowała (1). ◇ [3 *pl m pers* prostowali. *subst* prostowały.] ◇ *imp 2 sg* prostuj (2). ◇ *2 pl* prostujcie (2). ◇ *con 2 sg m* byś prostował (1). ◇ *3 sg [m by* prostował.] *f* by prostowała (1). ◇ *3 pl m pers* by prostowali (1). ◇ *part praes act* prostując (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde także XVII – XVIII w.

1. *Sprawiać, by coś krzywego, nierównego stało się proste, wyrównane; dirigere Mącz, PolAnt, Vulg, Cn; corrigere, degrumari Mącz; exigere ad lineam a. ad perpendiculum a. ad regulam Cn [w tym: co (19)] (21)* : Gruma mensura quaedam, qua fixa viae ad lineam diriguntur, Nieyáka miará álbo cel wedle którego drogi proftuyą. *Mącz* 150a; *Dirigere aliquid ad similitudinem alterius, Nieco proftowác ná xtált czego drugiego. Mącz* 350b, 150a, 351a; przeto káždy łam przez łię/ od thego ku czemu łie baczy być łkłonny/ znienáglá łie ma czofác/ á ná przeciwną łtronę przeprowadzác/ iáko owi czyniá/ ktorzy krzywe drewno proftuiąc/ ná drugą ie łtronę przegináią *GórnDworz* li6.

prostować czym (1): Chorobates, Sznur którym proftuyą drzewo cieśle. *Mącz* 52b.

Zwrot: »prostować drogę, [puć]«: [w tym: *dokąd (1), [którędy]*] = *kierować się dokądś krótszą drogą, na przelaj, na skróty [szyk zmienny] (2)*: Iednák łwych pošliwłzy wnet woyłko złzykował [Władysław]/ A do Wárny ták w łzyku drogę łwą proftował. *StryjKron* 602; *KlonFlis* F2; [Znał [Euksis] wrózbę z trzew bydlęcych, znał też przez głos ptaszy, A po gwiazdach prostować puć przez gęste lasy *StryjPoczął* 172].

Szereg: »nakrzepczać i prostować« (1): *Corrigo, Nákrzepczam zás y proftuyę. Mącz* 350b.

Przen: *Wskazywać, co jest właściwe, poprawiać (12)* : *PRośimy cię/ Pánie Boże náłz/ ábyś łpráwy náłze bołkim twym náłchnieniem vprzedzał (w połtępku vtwardzał ie y proftował) á ráłunkiem twoim do łzczęśliwego końcá przywodził LatHar* 634; Bo przez nie [statuty] nie tyło grzechy/ iáko mowi *Apołtoł/ poznawamy: ále też łpráwy włzytki náłze proftuiemy. SkarKazSej* 697b.

prostować czym (2): *KromRozm III A7*; *Práwo iełł iáko náúká żyčia/ y łznur łpraw ludzkich/ ktorým proftuią połtępki łwoie. SkarKazSej* 696a.

W połączeniach szeregowych (2): *RACz proftowác/ poświécác/ łprawowác y rzádzíc [...] Krolu niebá y ziemie/ łercá y ciálá náłze/ zmyłty/ mowy/ y połtępki náłze/ w zakonie twoim LatHar* 20, 344.

Zwroty: »prostować drogę, ścieżkę« = *postępować zgodnie z nakazami bożymi; expurgare viam PolAnt; dirigere viam Vulg (2:1)*: *vprzátaycie drogę Iehowy/ proftuyćie w pułtyni ścieżkę Bogá náłzego. BudBib Is* 40/3; *WujNT Ioann* 1/23; *Wierz Bogu [...]/ á on cię nápráwi. Proftuy drogi twoie á vfay mu. SkarKaz* 551a.

»prostować drogę, ścieżkę« = *wskazywać słuszne postępowanie; dirigere viam PolAnt [szyk zmienny] (1:1)*: *Iehowo doprowadz mię włpráwiedliwości twoiey dla łprzeciwnikow moich/ proftuy przed obliczem moim drogę twoię. BudBib Ps* 5/8[9]; *RACz mi Pánie gościńce twoie pokázác/ á drog łwoich rácz mię náuczyc. Ściełzki moie rácz proftowác/ według rołkazánia twego/ áby nie wzięłá gory nádemną żadná niepráwość. LatHar* 82.

»skrzywienie prostować« (1): Ale gdy ich w zakonnym zachowaniu y dobrej ftraży trzymał [św. *Benedykt braci zakonnych*]: tak iako pierwey byli/ fwowolnymi być im niedopuscił: żałować głupi poczęli/ i fż takiego sobie obráli/ ktorego cnotá/ fkrzywienie ich proftowála. *SkarŻyw* 249.

2. Kierować, zwracać w jakąś stronę [co] (5) :

a. O mchu: wyznaczać kierunek (2) :

[*prostować dokąd*: Zacz im [*Palemonowi Publiuszowi i jego załodze*] krzywe kotwice z gruntu się wyrwały, A żagle w północny kraj bieg swój prostowały *StryjPoczqt* 58.]

Przen (2) :

prostować ku komu (1): Pánie/ Niechayby proftowála/ Dufzá/ ku tobie/ fkrzydła/ świat wzgardzáła *GrabowSet* I3.

Zwrot: »[w co] drogi [komu] prostować« (1): Bo fmył/ prze długi Zwyczaj/ okrutności Pełen/ złoŃny pánuie/ A zdrádą w fzech wdzięczności/ Serce/ zwodzác zyfkuię/ Y/ w zwykle błędy/ drogi mu proftuie. *GrabowSet* L.

b. O dążeniach, skłonnościach: zmierzać, przygotowywać (się) (3) :

[*prostować do czego*: *CiceroKoszKarc* A2; *Troyden* [...]w fżytek żywot fwoy do woyny/ łupow/ y krwie roźlania proftował. *StryjKron* 351.]

prostować ku czemu (2): Y będę [...] Iefzcze policzon w regelfrze żywych: W fżytkę fwą myśl proftuiąc ku cęlowi temu/ Abych fye pánu podobał fwemu. *KochPs* 176; V fćwicznie fię fćarał [*Żywibund*] by iego Wnukowie/ Mogli záżyć oyczyżny Litewfkiey fćpokoynie/ Przeto ich fćprawy w fżytki proftował ku woynie. *StryjKron* 250; [*KuczbKat* 7].

Przen (1) : [*do pieczy, tj. zachłanności*:] Idź precz/ okrutna/ gdzie sídlá proftuiefz Srzod nádziei zdrádných: tám fię vráduiefz/ Nálázłzy fćkárby o ktorych twa praca *GrabowSet* V3.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : Regulo, Proftuyę/ Vmierzam. *Mącz* 351a.

Synonimy: **1.** rownać, wyrownawać; **2.** kierować; **b.** gotować, sprawować, stroić.

Formacje współrdzene: *prostować się, naprostować, sprostować, sprostować się, uprostować się, wyprostować, wyprostować się; naprostać się, poprostać, sprostać, sprostać się, wyprostać; naprościć, naprościć się, prościć, rozprościć, rozprościć się, sprościć, sprościć się; napraszczać, wypraszcząć; naproszczać.*

Cf PROSTOWANIE, PROSTOWANY

ALKa